

ІГРОВІ СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ

Скрябіна В. Б.

Київський національний лінгвістичний університет

Статтю присвячено дослідженню стратегій перекладача в рамках людичної (ігрової) теорії перекладу. Уточнено поняття перекладацької стратегії, виокремлено основні компоненти та ключові характеристики ігрової стратегії перекладача, а також фактори, що визначають використання тієї чи іншої стратегії.

Ключові слова: перекладацька стратегія, людична (ігрова) концепція перекладу, компоненти перекладацької стратегії.

Скрябина В. Б. Игровые стратегии перевода. Статья посвящена исследованию стратегий переводчика в рамках ludic (игровой) теории перевода. Уточнено понятие переводческой стратегии, выделены основные компоненты и ключевые характеристики игровой стратегии переводчика, а также факторы, определяющие использование той или иной стратегии.

Ключевые слова: переводческая стратегия, ludic (игровая) концепция перевода, компоненты переводческой стратегии.

Skriabina V. B. Game Strategies of Translation. The article deals with translators' strategies in terms of ludic theory of translation. The definition of a translators' strategy is specified, its basic components and key characteristic features are singled out as well as the factors determining the use of a certain strategy.

Key words: translators' strategy, ludic (game) theory of translation, components of translators' strategy.

Постановка проблеми. Поняття перекладацької стратегії не є новим у перекладознавстві, проте сутність перекладу постійно переосмислюється [3], що й зумовлює **актуальність** цієї статті. До того ж визначення перекладацької стратегії відсутнє в словниках, хоча теоретичним та практичним аспектам цього явища були присвячені дослідження І. С. Алексєєвої, Л. Венуті, В. С. Виноградова, В. Н. Комісарова, Л. Л. Нелюбіна, Я. І. Рецкера, В. В. Сдобнікова, А. Честермана, А. Д. Швейцера та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У широкому сенсі розуміє стратегії Л. Венуті, який визначає їх як завдання перекладача обрати текст і напрацювати метод його перекладу. Процес вибору визначається культурними, економічними та політичними факторами [17, 240].

Перекладацька стратегія – певна програма дій перекладача, вважає А. Д. Швейцер [14]; вона обумовлена комплексом установок, спрямованих

на досягнення цілей, які свідомо чи несвідомо ставить перед собою перекладач [1, 8].

Традиційно виділяють дві основні перекладацькі стратегії – форенізацію й доместикацію [18], залежно від бажання перекладача зберегти лінгвістичні і культурні відмінності оригінального тексту, чи навпаки зробити його доступним і зрозумілим для читача.

В теорії ігор стратегія гравця в грі чи діловій ситуації – це повний план дій за можливих ситуацій, що можуть виникнути. Стратегія визначає дії гравця у будь-який момент гри [4].

Метою нашої розвідки є дослідження перекладацької стратегії в рамках людичної (ігрової) теорії перекладу. Завдання, визначені метою, передбачають уточнення поняття перекладацької стратегії, виокремлення основних компонентів та ключових характеристик стратегії перекладача, а також факторів, що детермінують використання тієї чи іншої стратегії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нове осмислення перекладу як творчої діяльності та як духовного продукту цієї

діяльності в епоху постмодернізму привело до появи *ігрової концепції перекладу* [8]. На ігровий компонент у світовій культурі вказував ще античний філософ Платон, а згодом – І. Кант, Е. Фінк, Г. Гадамер, Ф. Шиллер, романтична школа Йєни. Класичну концепцію ігрової генези культури знаходимо в роботі «*Homo ludens*» («Людина граюча») голландського філософа Й. Хейзінги, який стверджував, що саме гра, а не праця була формоутворюючим фактором людської культури [12]. Комунікація – це багаторівнева гра, вважає український дослідник О. О. Шапіро, вона має певні правила, розгортається в часовому континуумі і є багатоплановою (включає зовнішній шар: повідомлення, що транслюється назовні та суб'єктивний сенс комунікативного дискурсу: те, яким чином комуніканти розуміють повідомлення) [13]. Комунікацію також розуміють як текст, адже текст – «словесне вираження комунікативного акту» [5, 35]. У свою чергу В. І. Карасик пише про ігрову сутність нового типу текстів, що заповнили глобальний інформаційний простір [6].

На відміну від сакральних і ординарних текстів характерних для початкового етапу розвитку людства, ігрові тексти – гібридні. Завдяки можливостям комп'ютерної мережі такі тексти відображають найважливіші ознаки епохи постмодернізму. В основному – це короткі тексти (наприклад, газетне або журнальне повідомлення, яке можна прочитати за кілька хвилин), призначені для одноразового використання, вони все частіше включають візуальний компонент.

За В. І. Карасиком, згадані вище типи текстів породжують три типи мовних особистостей – жрець, ремісник і фокусник [6], а отже можемо говорити і про відповідні типи перекладачів.

Тексти, створені жрецькими, були символічними, персуазивними, легко запам'ятовувалися (оскільки їх передавали усно від покоління до покоління). Неприпустимими були зміни ані в змісті, ані в формі. Здавна біблійні переклади контролювала Церква, їхнє створення завжди визначалося церковними приписами. Теорії перекладу Біблії з'явилися всередині Церкви. Підходи, якими керувалися тогочасні перекладачі Біблії, відображали виключно церковну

позицію, тому переклад цього часу часто називають «рабським».

Із розвитком виробництва на перший план вийшов соціальний тип ремісника, який творив безліч текстів, що вже не претендували на божественне походження. Це були виробничі і приватні листи, навчальні тексти, газетні статті тощо. Щоб їх писати не потрібно було натхнення, тексти цього типу є простими, неоднорідними. Переклад перестав бути сакральною справою.

З появою високих технологій з'являється новий соціальний тип – фокусник. У громадян постіндустріального суспільства вдосталь часу на дозвілля, виникають тексти, для яких характерними є ігровий компонент, асистемність, інтертекстуальність: пряме і модифіковане цитування стає найважливішою ознакою текстів епохи постмодерну. При цьому автори свідомо порушують стильові норми, змішують реєстри, виникає пастиш – літературна імітація, текст, що повністю складається з фрагментів творів одного або декількох авторів. Основним простором функціонування таких текстів є масово-інформаційний дискурс, у свою чергу він вимагає перекладу-гри.

У сучасному світі перекладати значить гратися з подібностями та відмінностями в нескінченному аналізі [15, 25]. Переклад-гра – це творчість, спричинена непередбачуваністю тексту. Перекладач переживає когнітивний дисонанс – напругу, викликану конфліктом між текстом оригіналу та текстом перекладу [2, 103]. Встановлено, що основними факторами, які сприяють виникненню когнітивного дисонансу у перекладача є аудіовізуальність та інтертекстуальність [7], характерні для текстів масово-інформаційного дискурсу.

Будь-який переклад має певну мету – достовірне відтворення особливостей оригіналу, досягнення прагматичної мети тощо. Перекладач-гравець прагне мети, своєрідного виграшу, який наприклад, полягає у визнанні його варіанту перекладу критиками чи читачами.

Однією з характеристик гри також є взаємодія гравців, якими в нашому випадку виступають перекладач та реципієнт тексту перекладу (читач чи слухач). Комунікація між ними відбувається не у вигляді пасивної передачі повідомлення, а у вигляді конфліктної гри, в процесі якої один учасник намагається перебу-

дувати семіотичний світ іншого [9]. Як зазначає М. Ю. Лотман, комунікативний акт є перекладом певного тексту «з мови мого «я» мовою твого «я» [9].

Перекладач грає з автором оригіналу і водночас з читачем тексту перекладу, згідно з діалогічною теорією перекладу Д. Робінсона [16]. І перемога в цій грі залежить не стільки від знань або ступеня освіченості перекладача, скільки від емоційної тонкості, здатності співчувати й співпереживати, виходити на інтуїтивний рівень.

Кожен гравець отримує в грі певну роль. Перекладачеві відводять ролі:

– міжкультурного посередника й інтерпретатора (він дає пояснення комунікативній ситуації та мовленнєвій поведінці інших учасників комунікативної гри);

– творця або конструктора (перекладач створює текст мовою перекладу);

– психолога (він корегує свою мовленнєву поведінку, враховуючи міжособистісні стосунки, психологічний стан і реакції учасників міжкультурної комунікації).

Перекладач також є:

– організатором (він організовує умови своєї роботи, пристосовується до того чи іншого виду перекладу або тлумачення);

– дослідником (збирає інформацію з тематики перекладу, досліджує культурні реалії та терміни);

– адаптатором (перекладач адаптує текст повідомлення для сприйняття представниками іншої культури);

– коректором (корегує свій текст, слідкує за реакцією слухачів);

– редактором (перекладач редагує свій письмовий текст, готуючи його до публікації) [10, 51–52].

Кожна зі згаданих вище ролей передбачає використання відповідних стратегій у процесі перекладу.

Ще одним невід’ємним компонентом перекладу є ризик як онтологічна характеристика гри. Непередбачуваність, різноманітність, жанрова невизначеність сучасних текстів викликає азарт у перекладача, потребує неординарних рішень, які проявляються у використанні різноманітних перекладацьких трансформацій.

Ризик завжди вмикає підсвідомі механізми прогнозування, які визначають успішність процесу перекладу. В. В. Сдобніков виокремлює такі компоненти перекладацької стратегії:

1) орієнтування в ситуації;

2) формулювання мети (перекладач може визначити мету перекладу лише після відповідного аналізу комунікативної ситуації);

3) прогнозування (передбачення можливих змін у комунікативній ситуації та її розвитку; прогнозування можливих реакцій комунікантів, включаючи і на текст перекладу);

4) планування [11, 167–170].

Зазначені вище фактори можемо віднести до компонентів ігрової стратегії перекладу, адже будь-яка гра вимагає розуміння ситуації, усвідомлення мети, прогнозування та планування ігрових ходів. Етапи перекладу, як і етапи гри, передбачають попередній аналіз, пошук варіантів та критичне осмислення здійснених ходів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, спираючись на положення людичної теорії перекладу, визначаємо перекладацьку стратегію як повний план дій перекладача для всіх можливих ситуацій, що можуть виникнути в процесі перекладу. Характерними ознаками ігрової стратегії перекладача є наявність когнітивного дисонансу, ризику, прагнення до виграшу. Сучасні перекладачі мають бути готовими виконувати різноманітні рольові моделі, підтримуючи взаємодію з іншими учасниками комунікативного процесу. Перспективним вбачаємо дослідження дискурсивних особливостей використання ігрових стратегій у перекладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войнич И. В. Стратегии лингвокультурной адаптации художественного текста при переводе : автореф. дис. ... кандидата филологических наук : 10.02.19 / Войнич Ирина Владимировна. – Пермь, 2010. – 19 с.
2. Воскобойник Г. Д. Тождество и когнитивный диссонанс в переводческой теории и практике / Воскобойник Г. Д. // Вестник МГЛУ. – Сер. : Лингвистика. – М., 2004. – Вып. 499. – 181 с.
3. Галушко Т. Г. Когнитивно-дискурсивная матрица перевода / Галушко Т. Г. // Герценовские чтения. Иностранные языки : материалы всероссийской межд. научной конференции (14–15 мая 2015 г.). – СПб. : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2015. – С. 106 – 108.

4. Данилов В. И. Лекции по теории игр. – М. : Российская экономическая школа, 2002.
5. Гусев С. С. Метафизика текста. Коммуникативная логика / С. С. Гусев. – СПб. : ИЦ «Гуманитарная академия», 2008. – 352 с.
6. Карасик В. И. Языковая личность как предмет изучения антропологической лингвистики / Карасик В. И. // Известия ВГПУ, 2011. – Т. 62. – № 8. – С. 109 – 115.
7. Ким Е. Г. Преодоление когнитивного диссонанса в аудиовизуальном переводе (на материале переводов сериала «Друзья») / Е. Г. Ким // Вестник Воронежского государственного университета. Сер. : Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2013. – № 1. – С. 162 – 165.
8. Куницына Е. Ю. Языковая личность переводчика как сущность и ипостась / Куницына Е. Ю. // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. Сер. Филологические науки. 2008. – № 10(34). – С. 103 – 106.
9. Лотман М. Ю. Об искусстве / М. Ю. Лотман. – СПб. : Искусство – СПб, 2005. – С. 653.
10. Поршнева Е. Р. Базовая лингвистическая подготовка переводчика : монография / Е. Р. Поршнева. – Нижний Новгород : Изд-во ННГУ им. Н.И. Лобачевского, 2002. – 148 с.
11. Сдобников В. В. Стратегия перевода: общее определение / В. В. Сдобников // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. – Вып. 1. – Иркутск, 2011. – С. 165 – 172.
12. Хёйзинга Й. Homo Ludens / Человек играющий. Статьи по истории культуры / Хёйзинга Й. – М. : Айрис-пресс, 2003. – 496 с.
13. Шапіро О. О. Комунікація: багатшарова гра за правилами логіки / О. О. Шапіро // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2012. – № 1(11). – С. 82 – 89.
14. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.
15. Catford J. C. Translation Shifts // The Translation Studies Reader / Ed. L. Venuti. – London; New York : Routledge, – 2000.
16. Robinson D. The Translator's Turn / Robinson D. – Baltimore and London : The John Hopkins Univ. Press, 1991. – 318 p.
17. Venutti L. Strategies of Translation / Venutti L. – Routledge Encyclopedia of Translation Studies / ed. by Baker M. – London, 2001. – P. 240 – 244.
18. Venutti L. The Scandals of Translation : Towards an Ethics of Difference / Venutti L. – London, New York : Routledge, 1998. – 210 p.